

FOKUS

SPRÅKLYDSANGER MED OPPGAVER

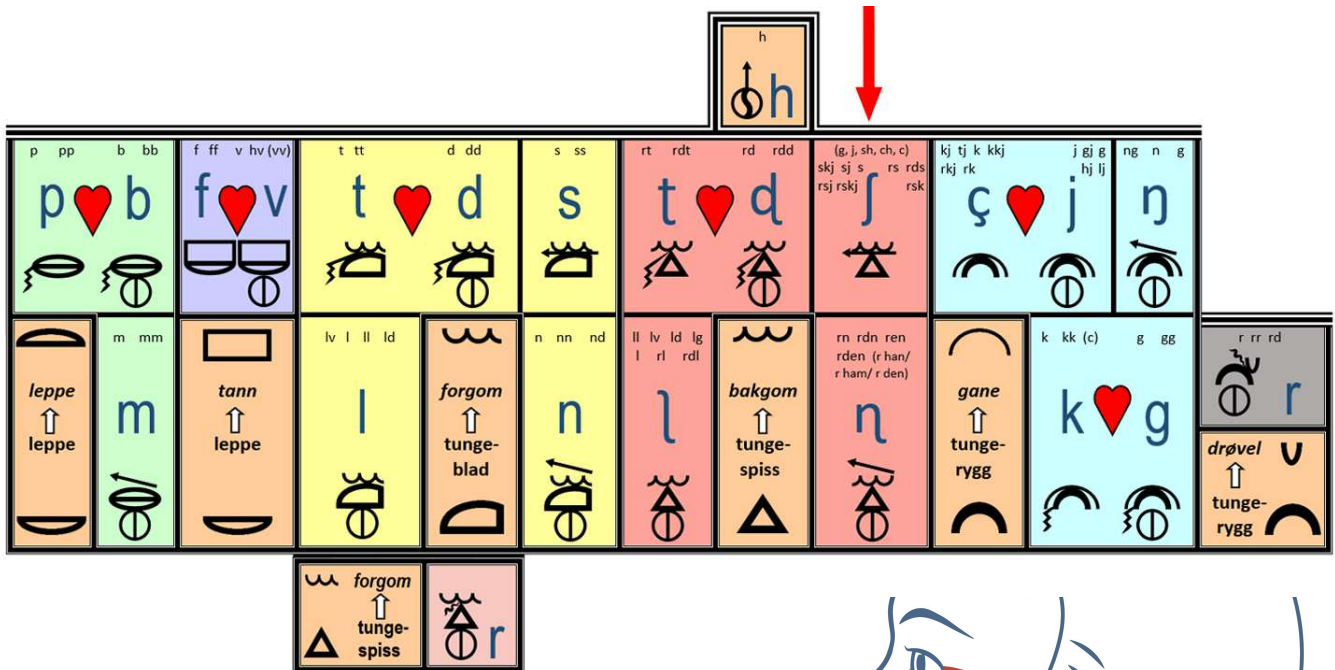
FOKUS B BOKSTAVLØSE LYDER

LESEKURS C LØKKESKRIFT

Minimale par f- og ç-lyd

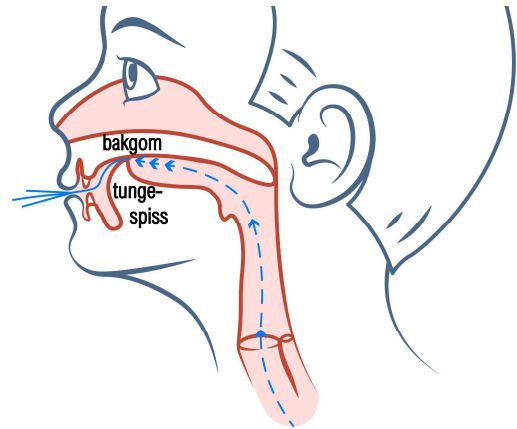
Toril Karstad

Minimale par ɸ- og ɕ-lyd

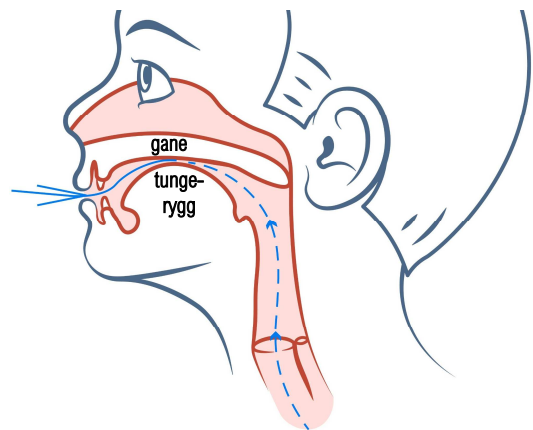
Veiledning:

ɸ-lyden hører til tungespiss–bakgom-leiligheten.
Vi bretter *sidene* av *tungespissen* opp mot *bakre del* av *gommen*.

Det er mange symboler for denne lyden, særlig på Østlandet, i Nord-Norge og i Trøndelag.
Noen dialekter har ikke ɸ-lyden. Isteden sier man /s/ + /j/.
I slike tilfeller blir både skj, sj og sk foran i/y/ei/øy symbol for s-j-kombinasjonen.

ɕ-lyden hører til tungerygg – gane-leiligheten.
Vi presser *sidene* av *tungeryggen* opp mot *ganen*.
Hvor langt bak man plasserer tunga, avhenger av omkringliggende vokaler. Det er verdt å merke seg at symbolet for ɕ-lyden aldri inneholder bokstaven s, mens de fleste skrivemåtene for /f/ nettopp inneholder en s. Dersom barna lærer å skille mellom disse lydene i talen sin, blir dette en god huskeregel.

Den enkleste måten å lære elever ɕ-uttale på, er å gå veien om parlyden /j/. Lyden /j/ skiller seg fra ɕ ved at den er stemt, og det er mindre friksjon. Men man kan lære barna ɕ ved at de sier j-lyden med trykk (skaper friksjon), og deretter sier den med hviskestemme. Etterpå gjør man dem bevisste på at mens ɸ har *sidene* på *tungebladet* opp mot *bakgommen*, har ɕ *sidene* på *tungeryggen* opp mot *ganen*. Tungespissen er ikke aktiv.

Noen dialekter har ikke ɕ. Isteden sier man tvelyden tʃ med *tungebladet* mot *bakgommen*.

Fokus er utviklet ved hjelp av Extra-midler.
Forsidebildet er tegnet av Melissa Adéle Popkema.

Minimale par ʃ og ç

Minimale par SK og K-vers: Sang nr. 51

Tekst og vokal: Toril Karstad, sørlandsmål: Therese Hognestad,
mel.: trad., komp og opptak: Øyvind Åge Berg, illustrasjoner: Lydia Madeleine Popkema 9. kl.

Hvis jeg får skyss,
så får du kyss
av meg på kinn
i måneskinn!
Om skoen kipper,
er jeg skipper.
Skynd deg, ta en kikk!
Hvis du er keivhendt,
blir du kei,
men ikke skeivhendt!
Skyll ei skei
som trenger skylling!
Spis litt kylling!
Bordskikk er vår skikk.

Får jeg en killing
for en skilling?
Ikke kyte!
La meg skyte
gamle kyr
som bonden skyr!
Og la meg få litt kitt!
Gi meg ei skinke-
skive nå!
Hold opp å kive!
Vi må gå
forbi ei kirke
og en kiosk og
kista full av skitt.

Oppgave 1: Hør på opptaket, og prøv å lære sangen.

Oppgave 2: Se på språklydhuset, og finn ʃ! Si ʃ, og kjenn etter uttalen.

Oppgave 3: Se på språklydhuset, og finn ç! Si ç, og kjenn etter uttalen.

Oppgave 4: Si ʃ og ç annenhver gang, fortere og fortere.

Oppgave 5: Forklar for noen om forskjellen på de to lydenes uttale.

Oppgave 6: Farg parordene i hvert vers med lik farge, én farge per par.

Bakgom
Tungespiss
Lufta strever

Gane
Tungerygg

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 7a: Skriv minimale par med løkke mens du uttaler ordene riktig.

sitte på med / kyss med munnen

skyss / kyss

del av ansiktet / skinn på dyr, eller lysskinn

kinn / skinn

vipper på hælen / båtfører

kipper / skipper

vane, orden / titt, se, en titt

skikk / kikk

venstre / skjeve, ikke rette

kei / skei

lei, trøtt / ei skje

kei / skei

det å skylle noe / ungen til høna

skylling / kylling

ungen til geita / gammel mynt

killling / skilling

kuer / unngår, er redd for

kyr / skyr

skyte mot noe / skryte

skyte / kyte

tetningsmasse / søle, lort

kitt / skitt

tynt, flatt stykke / krangle

skive / kiue

Oppg. 7b: Skriv og si minimale par med andre skrivemåter for de to lydene.

spiseredskap killing trøtt, lei
skje / kje / kjed

skaft skjenne
skjeft / kjeft

kokekar at øynene går i hver sin retning
kjele / skjele

skall av musling guttenavn
skjell / Kjell

sjøfugl skall av musling, skjell utenpå fisk
kjeld / skjell

gre (håret) ødelegg, skjem bort barnet
kjem / skjem

tøyse, spøke, ødela gredde (håret)
skjemte / kjemte

fare ut til siden være en tjener, eller tjene penger
skjene / tjene

føl, vit hvem er straffende ord, straffe med ord
kjenn / skjenn

ikke rette, skakke leddet vi tygger med
skjeve / kjeve

elsket skjær med kniv
kjar / skjar

skjære med kniv, fugl svart kliss som beskytter tre på båter eller lysmaster
skjære / fjære

Oppg. 7c: Skriv og si minimale par med andre skrivemåter for de to lydene.

som en er glad i / fugl, skjære med kniv

kjære / skjære

vakker / hann eller hunn

skjønn / kjønn

går lett i stykker / reis, dra

skjør / kjør

reise, dra / går lett i stykker

kjøre / skjøre

reist / går lett i stykker (lang ø)

kjørt / skjørt

på sykkel, rundt halsen / hylse til kniv, kanal der babyen kommer ut under fødselen

kjede / skjede

liten butikk / raske, forte

sjappe / kjarpe

undersøk, pengemark / flott, grei, pen

sjekk / kjeck

kokeredskapen / vårt indre menneske

kjelene / sjelene

selv / midtdel i bunnen av båt, avkjøling

sjøl / kjøl

undersøke / greie, pene, flotte

sjekke / kjecke

vårt indre menneske / kosete (æ-en uttales ofte e)

sjelen / kjelen

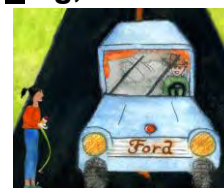
Oppgave 8: Del opp i stavelser, og tell språklyder i SK/K-vers.

- Sett prikk under alle vokaler og strek under diftongene.
Hver prikk eller strek markerer en stavelse.
- Tegn stavelsesbuer under hvert ord.
- Skriv antall språklyder, rett over hvert ord.
- Skriv antall språklyder, rett over hvert ord. Eksempler: Ordet hvis har 4 bokstaver, men bare 3 språklyder, for h-en er stum. Ordet jeg har 3 bokstaver, men bare 2 språklyder, for g-en er en del av diftonglyden ei som skrives med e+g her.

NB: Antall språklyder i ordene varierer med dialekt. Hvis du er sørlending, sier du muligens s+j i sk-ordene. I tilfelle får du en ekstra lyd i disse ordene. Strek over 3-tallet til ordet skyss, og skriv 4 isteden.

H³vis j²eg f³år s³kyss, s²å

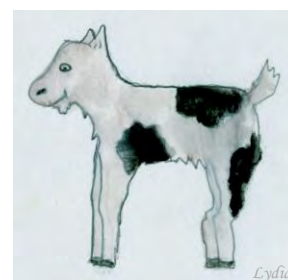
får du kyss av meg på kinn i måneskinn! Om skoen kipper, er jeg skipper. Skynd deg, ta en kikk! Hvis du er keivhendt, blir du kei, men ikke skeivhendt! Skyll ei skei som trenger skylling! Spis litt kylling! Bordskikk er vår skikk.

Lydia M. Popkema

Får jeg en killing for en skilling? Ikke kyte! La meg skyte gamle kyr som bonden skyr! Og la meg få litt kitt! Gi meg ei skinkeskive nå! Hold opp å kive! Vi må gå forbi ei kirke og en kiosk og kista full av skitt.

Lydia

Lydia M. Popkema

Til pedagogen: Vi deler ikke stavelser opp etter vanlige delingsregler, men sørger for at bokstaver som representerer én språklyd, havner i samme gruppe. Siden lærer vi elevene vanlige delingsregler ved bindestrek.

Oppgave 9a: Les ord med SK og K foran i, y, ei og øy.

1

ski
kei
skive
kirsebær
kilo
skitt

2

kime
keitet
skyer
skyet
kilogram
kilometer

3

skeiv
kilopris
bekymret
skeie ut
skeivhet
beskytte

4

kino
skøyta
skøytene
kinamat
bekymring
bueskytter

5

skinn
skifte
kikke
skygge
skipper
kimene

6

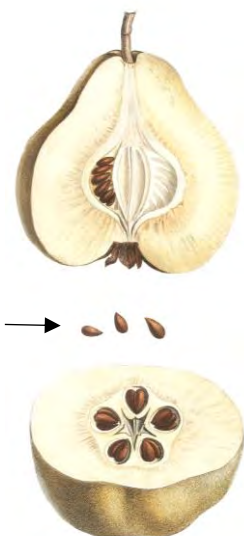
kinaputt
skyss
skilt
skylle
skingre
kippe

7

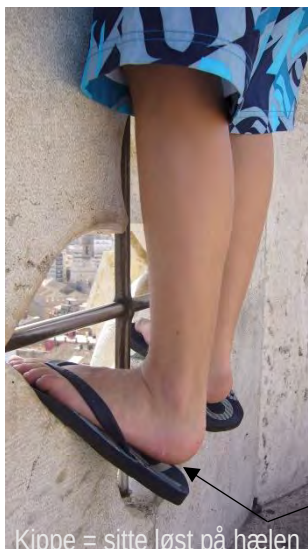
kikhoste
skilsmisse
kive
kives
kiving
kipping

8

skikkelse
skyldner
skitten
skipbrudd
skinne
skilpadder

Pierre-Joseph Redouté ny
Rawpixel.com

Kippe = sitte løst på hælen

Andy Powell - <https://www.flickr.com/photos/andypowe11/2751465388>, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=37922327>

Henry William Bunbury, Rawpixel.com

Charles Dessalines D'Orbigny, Rawpixel.com

Oppgave 9b: Les ord med SK og K foran i, y, ei og øy.

1

kirke
kynisk
keiva
skytte
skikk
kitt

2

kiste
kyst
skylapp
skift
skille
å kitte

3

kile
beskyttelse
kitte
skisse
kyss
å kinne smør

4

kirurg
skøyte
skøytebane
fiskeskøyte
kysse
skytsengel

5

kilde
skill
skifer
kinn
kikkert

6

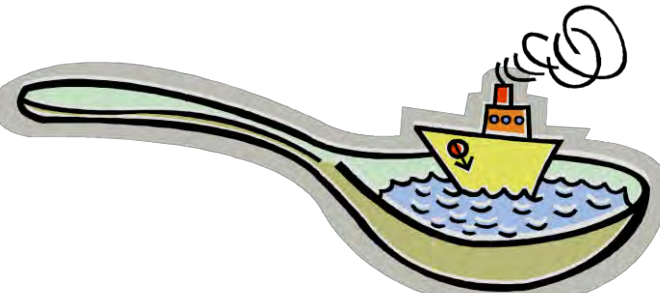
kylling
skinnegang
skyve
skimte
kiosk

7

skildre
skitne til
kirurgi
skeive
skip

48

killing
dyreskinn
solskinn
kineser
skei

Oppgave 10: Fullfør fortellingen.

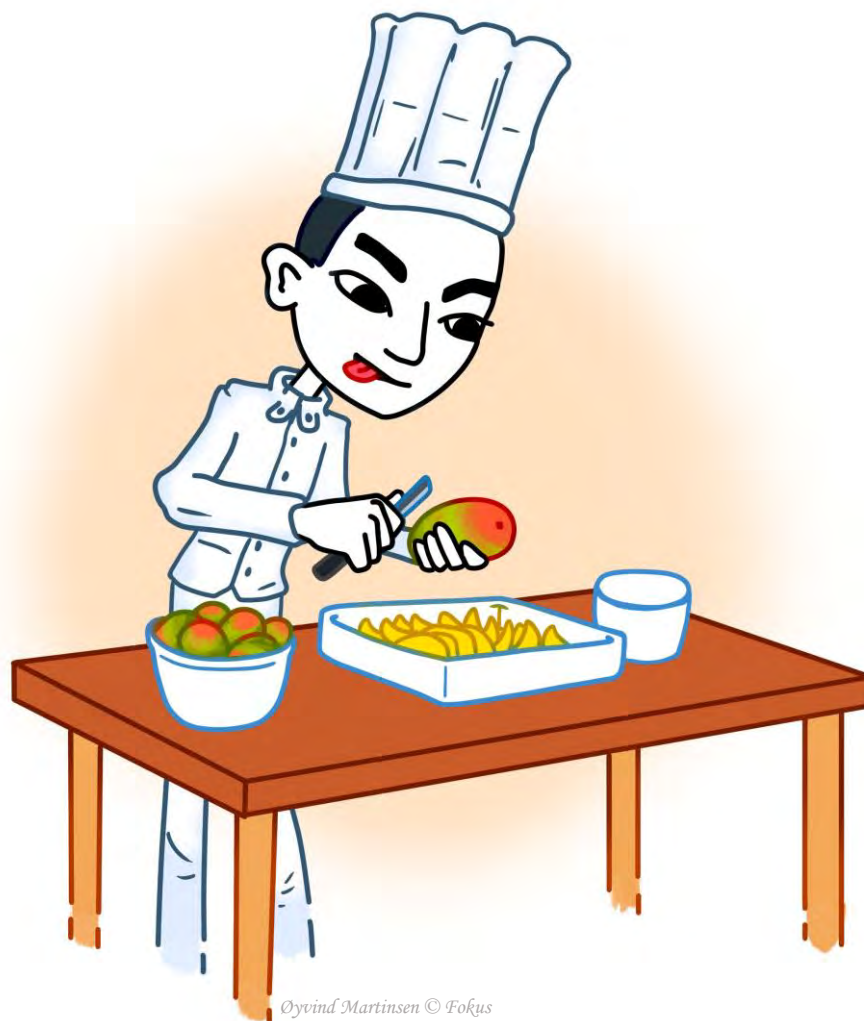
Ta en titt på bilde 1, side 3. Les innledningen på historien, og fullfør fortellingen. Velg ut minst fire ord fra oppgave 9, og flett dem inn i historien. Lag overskrift.

Kirsten er invitert på kyllingfest hos Anne og Kirsti. Det er tjue kilometer dit, og Kirsten har fått kink i ryggen. Hva skal hun gjøre? Plutselig får hun en innskyttelse: Lars er en skikkelig flott fyr. Han har et godt øye til henne. Kanskje han kan være kavaleren hennes på festen? Da får hun skyss, og hun har en unnskyldning for å ringe ham. Hun slår nummeret og venter spent på svar.

Strek under stum bokstav = minus lyd.

Skytsengel: Jean Artigue, foto: Didier Descouens - CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=47130727>

KINESISK MATLAGING

Oyvind Martinsen © Fokus

Josefine Krause, 4.kf. & Miriel Karstad, 2.kf.

Oppgave 11: Klipp ut en setning, del opp i ord og pusle. Klipp bokstaver og pusle sammen. Skriv teksten på konvolutt, og putt brikkene i konvolutten.

Hvis jeg
får skyss,
så får du kyss
av meg på kinn
i måneskinn!

Om skoen kipper,
er jeg skipper.

Skynd deg,
ta en kikk!

Hvis du er
keivhendt,

**blir du kei,
men ikke
skeivhendt!**

**Skyll ei skei som
trenger skylling!
Spis litt kylling!**

**Bordskikk
er vår skikk**

**Får jeg en killing
for en skilling?**

Ikke kyte!

Charles Dessalines D'Orbigny, Rawpixel

**La meg skyte
gamle kyr som
bonden skyr!**

**Og la meg
få litt kitt!**

Gi meg ei

skinkeskive nå!

Hold opp å kive!

Vi må gå

forbi ei kirke

og en kiosk og

kista full av skitt.

Hvis jeg får skyss, så
får du kyss
av meg på kinn i
måneskinn!

Om skoer kipper,
er jeg skipper.

Skynd deg, ta en kikk!
Hvis du er keiuhendt,
blir du kei,

men ikke skeiuhendt!

Skyll ei skei
som trenger skylling!

Spis litt kylling!

Bordskikk er vår skikk.

Får jeg en killing
for en skilling?

Ikke kyte!

La meg skyte
gamle kyr som
bonden skyr!

Og la meg få litt kitt!

Gi meg ei skinke-
skive nå!

Hold opp å kiure!

Vi må gå

forbi ei kirke

og en kiosk og

kista full av skitt.

Benedicte Samira Popkema, 6.kf. & Anna Maria Duwe, 2.kf.

Oppgave 13a: Fyll inn det som mangler i SK/K-vers 1, uten å se etter teksten.
Pass opp for minimale par med SK eller K! Kjenn etter uttalen!

Hvis jeg får _____, så får du
_____ av meg på _____ i
måne _____! Om skoen
_____, er jeg _____.
_____ deg, ta en _____!
Hvis du er _____ hendt, blir du
_____, men ikke _____ hendt!
_____ ei _____ som tren-
ger _____ing! Spis litt _____!
Bord _____ er vår _____.

Benedicte S Popkema, 7.kl. & Heather Karstad

Oppgave 13b: Fyll inn det som mangler i SK/K-vers 2, uten å se etter teksten.
Pass opp for minimale par med SK eller K! Kjenn etter uttalen!

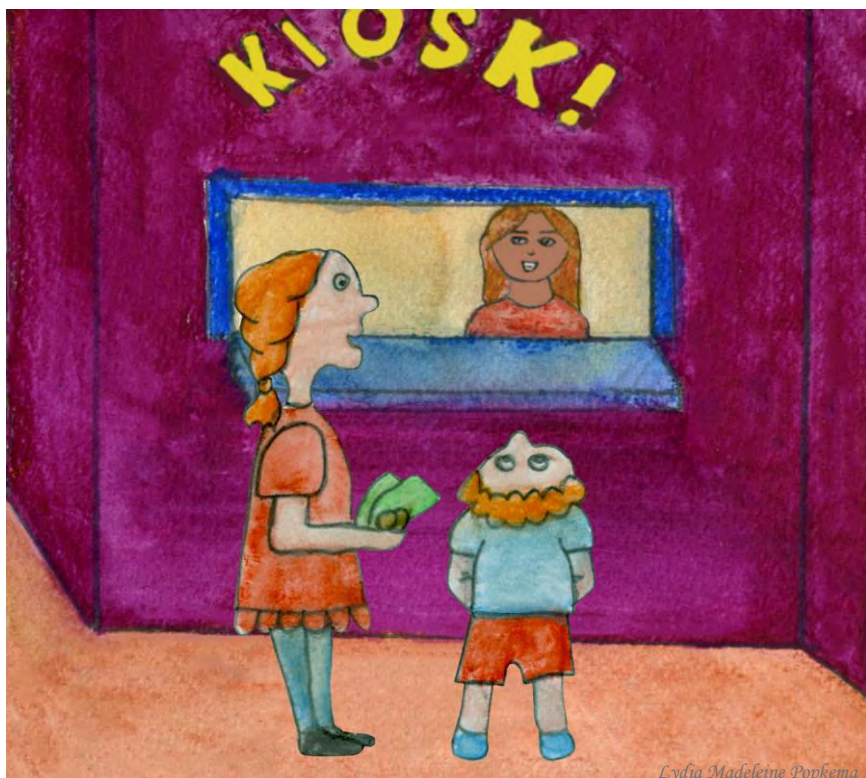
Får jeg en _____ for en
_____ing? Ikke _____! La meg
_____ gamle _____ som
bonden _____! Og la meg få litt
_____! Gi meg ei skinke _____
nå! Hold opp å _____! Vi må gå
forbi ei _____ og en _____
og _____ full av _____.

Josefine Grace Krause, 5.kf., Ragnhild Haakenstad, 5.kf., Miriel Karstad, 1.kf., & Heather Karstad

Ekstraoppgave 1: Bøy substantivene i Minimale par SK/K-verset.

Ubestemt form entall (en, ei, et)	Bestemt form entall (den, det)	Ubestemt form flertall (flere)	Bestemt form flertall (de)
skyss		-----	-----
et kyss			
(et) kinn			
måneskinn		-----	-----
	skoen		
(en) skipper			
ei skei			
(en) skylling			
(en) kylling			
(en) skikk			
en killing			
en skilling			
-----	-----	kyr	
	bonden		
ei skinkeskive			
ei kirke			
en kiosk			
	kista		
skitt		-----	-----

Ekstraoppgave 2: Bøy verbene i Minimale par SK/K-verset.

Å skje <i>Infinitiv</i>	Det skj _e nå <i>Presens</i>	Det skjedde <i>Preteritum</i>	Det har skjedd <i>Perfektum</i>	Det hadde skjedd <i>Preteritum perfektum</i>
	får			
	kipper			
	er			
	blir			
	trenger			
å kye				
å skyte				
	skyr			
å få				
å kive				
å gå				

Verb i imperativ (bydeform) er utelatt fra oppgaven: Skynd deg! Skyll! Spis! La! Gi! Hold opp!

Lydia Madeleine Popkema

Ekstraoppgave 3: Les ord, hvilken lyd, f eller ç? Skriv f eller ç i høyre rute.

NB: Hvis du uttaler sk som s-j-lyder, eller k som tj, skriver du disse tegnene.

1	f / ç	2	f / ç	3	f / ç	4	f / ç
skipper	f	skylapp		kilo		kinkig	
kipper	ç	kippe		kirkelig		skinn	
skilt		skeie		skygge		kinn	
kilt		skingre		skimte		kino	
kei		kiosk		kimte		å kinne	
skei		kyst		skitne		å skinne	
skylling		skitten		kikhoste		kirke	
kylling		kitten		ei kinne		skitt	
skylle		kyter		ei skinne		kitt	
kyle		skyter		kysset		skille	
keitet		Kina		skysset		kilde	
skip		skyssen		kilogram		kinaputt	
skyss		skinke		kikke		kineser	
kyss		kinken		kitte		skissere	
skipbrudd		skinka		kynisk		kistene	
skyld		kiste		kisel		skyet	
keive		keivhendt		skifer		skilsmisse	
skeive		skeivhendt		skyller		kime	
kile		skylde		kyler		kinesisk	
kive		kyndig		kilowatt		skeis	
skive		killing		skeiv		skillingen	
skifte		skilling		kives		skilpadde	
kysse		kilevink		skytter		kinnet	
skysse		kyndighet		kilometer		skinnet	
skikk		ski		skyen		kirurgi	
kikk		kirurg		skimmer		en skill	
skøyte		skyndte		skinnende		skyldner	
kyse		kirsebær		kimen		skinner	
kyte		skynde		skikkelig		kinner	
skyte		forkynne		kyssing		kirkegang	
kikkert		skikken		skyssing		skildre	
sky		skyldig		skøyter		kirkebygg	
kysene		skyve		kikkerten		skikkelse	

NB: K foran ØY er vanlig k-lyd, mens SK foran ØY er f-lyd: *køye*, *skøyte*. Noen ord med K foran i og y har k-lyd: *kidnappe* (engelsk), *kibbutz* (hebraisk), *kyrie* (latin), *kimono* (japansk), *Kirgisistan*, *kirgiser*, *kyriotisk*.

Ekstraoppg. 4: Les ord med trykklett bøyningsendelse -ENE, uten dobbel konsonant.

1 -ENE		2 -ENE		3 -ENE		4 -ENE
kronene		elgene		bildene		fluene
lampene		bøkene		eplene		flettene
greinene		elvene		gulvene		syklene
trappene		gatene		husene		damene
elefantene		bilene		kravene		rørene
flekkene		hønene		minnene		guttene
karmene		jentene		skapene		bekkene
klodene		hyttene		stråene		selenes
klubbene		putene		setene		hårene
kostene		bakkene		ørene		løkene
smykkene		kranene		øynene		lekene
stammene		hyllene		livene		ulvene
spannene		huskene		kulene		revene
insektene	η-lyd	bjørnene		løvene		apene
flekkene	η-lyd	sangene	ʃ-lyd	skipene		lappene
skattene	η-lyd	ringene	ʃ-lyd	skivene		lydene
svampene	O-lyd	skuffene	ʃ-lyd	skiltene		rutene
mennene	Å-lyd	dokkene	ʃ-lyd	skjeene		rekkenes
kvinne	Å-lyd	trostene	ç-lyd	bikkjene	ç-lyd	kjedene
vennene	Å-lyd	klossene	Stum d	endene	ç-lyd	kjelene
kaninene	Å-lyd	klovnene	Stum d	bordene	ç-lyd	kinnene
spurvener	Å-lyd	ovnene	Stum d	gårdene	ç-lyd	kjolene

John James Audubon, Rawpixel.com

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

[illegible]

Vokaler: a ^{a ad av} e¹ e² e^{ed et} i ^{i id ig} o ^{o u od} u ^y y æ ^{æ e} ø ^ø å ^{å o}

Diftonger: ei ei ege eɪg au au aug aud auv eu øy øy øg øi ai ai ai ay aj ai ai ai oy oi oi oi oi